

БЕЛАРУСКАЯ МОВА І ЛІТАРАТУРА

В. У. Барысенка

ФАРМІРАВАННЕ НАВЫКАЎ АЎДЫЯВАННЯ НА СЯРЭДНІМ ЭТАПЕ НАВУЧАННЯ БМЗ

Распазнаванне вуснага маўлення, або аўдыяванне, у плане навучання гэтаму віду маўленчай дзейнасці ўяўляе сабой пэўную вучэбную і метадычную праблему. Навучанне БМЗ прадугледжвае авалоданне чатырма відамі маўленчай дзейнасці: аўдыяваннем, маўленнем, пісьмом і чытаннем, што дае магчымасць дасягнуць асноўную камунікатыўную мэту – фарміраванне беларускамоўнай камунікатыўнай кампетэнцыі. Як вядома, паняцце аўдыявання ўключае працэс успрымання і разумення маўлення на слых. Гэты від маўленчай дзейнасці часта выклікае цяжкасці ў навучанні, на любым этапе навучання. Аўдыяванне цесна звязана з вусным маўленнем. Чым больш аўтаматызаваныя ў вуснай практыцы маўленчыя комплексы, тым лягчэйшым будзе разуменне іх верагодных спалучэнняў пры праслухоўванні дыялогаў і маналогаў. Аднак адсюль не вынікае, што навучанне гаварэнню аўтаматычна вучыць і аўдыяванню. На пачатковым і нават на сярэднім этапе навучання маўленчыя мадэлі навучэнцаў не адпавядаюць у дастатковай ступені аўтэнтычным маўленчым узорам носбіта мовы, што выклікана аб’ектыўнымі і суб’ектыўнымі прычынамі: студэнты не маюць беларускамоўнага асяроддзя, выкладчык часта адаптуе сваё маўленне да ўзроўню моўнай падрыхтоўкі навучэнцаў. Актуальнасць навучанню аўдыяванню вынікае з таго, што гэта складнік адэкватнай камунікацыі на беларускай мове і гэты від маўленчай дзейнасці ўключаны ў сертыфікацыйны экзамен па БМЗ. Каб паспяхова справіцца з тэстам па аўдыяванні, трэба здагадацца аб значэнні слоў па словаўтваральных элементах і ўмець абстрагавацца ад незнаёмай лексікі, якая не перашкаджае разуменню тэксту.

ДУА “Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы” (аўтары: Л. І. Сямешка, В. У. Барысенка, Л. С. Кныш, С. М. Якуба) распрацаваны Стандарты экзаменацыйных патрабаванняў да ўзроўняў валодання беларускай мовай як замежнай на падставе Адукацыйнага стандарту Рэспублікі Беларусь па беларускай мове як замежнай. Гэты адукацыйны стандарт вызначае мінімальныя абавязковыя патрабаванні да ўзроўняў агульнага валодання беларускай мовай як замежнай. Ён складае аснову Дзяржаўнай сістэмы сертыфікацыі нага тэсціравання замежных грамадзян па беларускай мове. Прызначаны як для складальнікаў тэстаў, тэстараў, выкладчыкаў, аўтараў вучэбных дапаможнікаў, адміністрацыі вышэйшых устаноў адукацыі, спецыялістаў у галіне міжнароднай адукацыі, так і для карыстальнікаў / замежных навучэнцаў, якія вывучаюць беларускую мову.

Кандыдаты, якія здаюць экзамен на ўзроўні В1, павінны разумець найбольш важны змест і інтэнцыі, выказаныя простым спосабам, у вусных і пісьмовых тэкстах, звязаных з паўсядзённым побытам, сямейным жыццём і вольным часам; умеюць карыстацца беларускай мовай у тыповых камунікатыўных сітуацыях, выступаючы ў акрэсленых камунікатыўных ролях. Могучь самастойна напісаць аб'яву, запрашэнне, пажаданне, тэкст на агульную ці папулярную тэму, а таксама на тэмы, звязаныя са сферай уласнай дзейнасці. Умеюць апісаць падзею, расказаць пра свае захапленні, досвед, мары і планы, выказаць і абгрунтаваць сваё меркаванне. Умеюць карыстацца базавымі афіцыйнымі і неафіцыйнымі формамі беларускага маўлення ў залежнасці ад сітуацыі. Ведаюць і прымяняюць найважнейшыя сацыяльна-культурныя правілы камунікацыі на беларускай мове. Недахопы, з пункту гледжання бегласці маўлення, вымаўлення гукаў, інтанацыі слоўнікавага запасу, граматычнай карэктнасці і арфаграфіі, не замяняюць істотна камунікацыі.

Стандарт апісвае складнікі камунікатыўнай кампетэнцыі і ўменні, якія патрабуюцца ад кандыдатаў. Дастатковымі ўменнямі ў галіне аўдыявання з'яўляецца разуменне асобных выказванняў у рамках дыялогу, а таксама невялікіх па аб'ёме маналагічных тэкстаў, выказаных на літаратурнай мове; разуменне камунікатыўных інтэнцый і галоўнай ідэі тэксту (агульнае разуменне), магчымасць успрымаць і разумець канкрэтную інфармацыю, якая ўтрымліваецца ў выразна структураваным маўленні (дэталёвае разуменне). Маўленне ажыццяўляецца ў звычайным тэмпе ў добрых (аднак не ідэальных) акустычных умовах і з захаваннем стандартнага вымаўлення і інтанацыі. Запісы тэкстаў для экзаменацыйных заданняў могуць быць адмыслова распрацаванымі (студыйнымі) ці аўтэнтычнымі (фрагменты з радыё- і тэлепраграм і фільмаў).

Стандарт акрэслівае тыпы тэкстаў для экзаменацыйнага аўдыявання: асобныя інтэнцыйныя і тэматычныя выказванні; кароткія інтэнцыйныя ці тэматычныя дыялогі (напрыклад, тэлефонная размова); фрагменты з дыялогаў (напрыклад, простае абмеркаванне пэўнай тэмы, агульнай для ўдзельнікаў размовы); больш доўгія інтэнцыйныя выказванні (напрыклад, абгрунтаванне ўласнага меркавання, паведамленне пра падзеі, выказванне думкі па пэўнай тэме, параўнанне людзей, падзей); больш працяглыя тэматычныя выказванні (напрыклад: аповед пра сябе, апісанне, характарыстыка каго/чаго-небудзь, меркаванне па пэўнай тэме); кароткія фрагменты радыё- і тэлевізійных праграм, звязаныя з паўсядзённым побытам і інтарэсамі кандыдатаў. Кандыдат павінен разумець, у якіх камунікатыўных ролях выступаюць удзельнікі дыялогаў: незнаёмы, знаёмы; калега, сябар; сямейнік; навучэнец; госць; турыст; пакупнік, прадавец; пацыент; глядач, слухач, чытач і інш.

На экзамен адводзіцца 30 хвілін. Тыпы заданняў – гэта тры маналогі (аб'ём 1 і 2 маналогаў – 200 – 300 слоў), аб'ём 3-х тэкстаў – 600–700 слоў) і 15 заданняў на выбар 1 з 3-х варыянтаў. Тры тэксты- дыялогі (па 12 рэплік) і заданні на выбар 1 з 3-х варыянтаў.

Такім чынам, гэта асноўныя вынікі, да якіх трэба прыйсці на сярэднім этапе навучання БМЗ. Гэта мэта выкладчыка і навучэнцаў. Адно з найважнейшых пытанняў выкладання БМЗ, не толькі за мяжой, але, на жаль, і ў Беларусі, з'яўляецца стварэнне штучнага беларускамоўнага асяроддзя, якое прадугледжвае не толькі магчымасць выказвання на беларускай мове, але і атрымання інфармацыі – гэта значыць разумення маўлення. Праца над аўдыяваннем няпроста даецца навучэнцам, патрабуе ад іх напружанай псіхічнай дзейнасці, неабходнасці пастаяннай канцэнтрацыі ўвагі. Таму вельмі важная практычная задача выкладчыка – стварэнне спрыяльных умоў для аўдыявання, прымяненне метадаў і тэхналогій, якія дазваляюць інтэнсіфікаваць працэс у максімальна зручнай і цікавай навучэнцам форме, выкарыстанне аўтэнтчных матэрыялаў. Паколькі навучальна-метадычны комплекс па БМЗ яшчэ толькі ствараецца, выкладчыку прыходзіцца самому шукаць адпаведныя ўзроўню навучэнцаў матэрыялы ў інтэрнэце, распрацоўваць перадтэкставыя і паслятэкставыя практыкаванні. Перад праслухоўваннем тэкстаў можна прапанаваць скласці асацыяграмы, размясціць малюнкi да тэксту ў правільным парадку; падабраць да кожнага малюнка адпаведную фразу; падзяліць тэкст на сказы і размясціць у правільным парадку. Падчас праслухоўвання правяраецца правільнасць выканання заданняў, якія выконвалі перад праслухоўваннем тэксту. Могуць быць прапанаваныя лікавыя/літарныя дыктоўкі; падкрэсліць пачутыя словы (заданні на развіццё фанематычнага слыху), візуальныя дыктоўкі (паказаць дзе – што знаходзіцца, паказаць маршрут); запоўніць пропускі ў тэксце словамі; адзначыць правільную – няправільную інфармацыю). Пасля праслухоўвання прапануецца адказаць на пытанні, выказаць уласнае меркаванне. Неабходна выкарыстоўваць заданні 2-х відаў: аўдыяванне з поўным разуменнем усяго зместу і сэнсу матэрыялаў і аўдыяванне з разуменнем толькі асноўнага зместу і сэнсу.

Тэлеперадачы, урыўкі з анімацыйных і мастацкіх фільмаў, нават прагноз надвор'я – усё гэта з'яўляецца крыніцай аўтэнтчнай аўдыё- і відэаінфармацыі і можа быць выкарыстана на занятках.

Сістэматычнае выкарыстанне аўдытыўных практыкаванняў забяспечвае эфектыўнае навучанне рэцэптыўным навыкам, бо менавіта аўдыятэксты ствараюць ілюзію далучэння да натуральнага беларускамоўнага асяроддзя, знаёмяць навучэнцаў з культурным і паўсядзённым жыццём Беларусі, дапамагаюць павысіць матывацыю да вывучэння БМЗ.